

Henriku kroonikast ja selle tõlkimisest

Heiki Valk (Tartu Ülikool)

Henriku Liivimaa kroonika, mis kajastab Liivimaa ajalugu aastatel 1180–1227 on ainulaadne ajalooallikas kõigi Läänemeremaade kontekstis. Soome ja Skandinaaviamaade ristiusustamise kohta sellist, kohati ülidetailset allikmaterjali ei ole. Vene leetopisside teated piirduvad vaid kõige olulisemate sündmuste napisõnalise äramärgimisega. Kroonika on tõenäoliselt kirjutatud aastatel 1224–1227 paavsti legaadi Moena Wilhelmi jaoks, et tutvustada talle piirkonna ajalugu ja vallutamise käiku.

Kroonika autor Henrik (u 1188 – pärast 1259) oli latgalite preester Rubene kihelkonnas. Kroonika rajaneb peamiselt sündmustes osalejate mälestustele, osalt ka autori isiklikele kogemustele. Erilise detailsusega paistavad silma Läti ja Lõuna-Eesti alal toimunu kirjeldused.

Tekst kajastab keskaegse Liivimaa sünniloo kronoloogiat, s.t Läti ja Eesti alal elanud kohalike rahvaste alistamise lugu. 30 peatükist käsitlevad kaks esimest piiskoppide Meinhardi ja Bertholdi võimuaega, järgmised 28 aastate kaupa aga piiskopi Alberti ametiaega.

Kroonika fookuses on poliitilised sündmused, eeskätt sõjategevuse ja vallutusretkede kirjeldused, samuti pööratakse rohket tähelepanu sakslastest vaimuliku ja poliitilise eliidi omavahelistele suhetele. Tekst on kirjutatud Riia piiskopi vaatenurgast ning ordu ja taanlaste rolli maa vallutamisel on püütud vähendada. Liivimaa põlisrahvastest on kirjutatud eeskätt sõjategevuse võtmes, kuid kroonikas leidub ka huvitavaid detaile kohaliku olustiku, tavade ja uskumuste kohta.

Kroonika algtekst pole säilinud, kuid sellest on mitmeid eriaegseid ära kirju. Neist vanim, 14. sajandist pärinev nn *Codex Zamoscianus* avastati Varssavist 1862. Kroonika esimene saksakeelne tõlge ilmus 1747. Arvukatest hilisematest väljaannetest on kõige olulisem 1955. aastal ilmunud ladina paralleeltekstiga teaduslikult kommenteeritud publikatsioon Leonid Arbusowilt ja Albert Bauerilt.

Eesti keeles ilmus valitud lõike kroonikast Postimehe lisalehes 1871 nime all „Pildid isamaa sündinud asjust“ (raamatuna 1879). Teksti tõlkis esimest korda tervikuna ladina keelest eesti keelde Abja

vallakoolmeister Jaan Jung ja raamat ilmus nelja vihikuna (1881–1883). Uuesti tõlkis kroonika eesti keelde keeleteadlane Julius Mägiste (1962; kordustrukk 2008). Viimase tõlke (1982) autor on Richard Kleis; ladinakeelse paralleeltekstiga väljaande toimetas ja kommenteeris Enn Tarvel. Eestikeelse tõlke kordustrukid on rahvaväljaannetena ilmunud 1993, 2005, 2013 ja 2018.

Tõlked läti keelde tuginevad eri käsikirjadele ja on ilmunud 1883, 1936 ja 1993 (koos ladina teksti ja Ēvalds Mugurēviči kommentaaridega). Veel on kroonika tõlked ilmunud vene (1938), inglise (1961), leedu (1991), soome (2003) ja itaalia (2005) keeles.

Henriku kroonika tõlked eesti ja läti keelde on etendanud väga olulist osa nende rahvaste ajalooteadvuse ja rahvusliku identiteedi kujundamisel.